

СКІЛЬКИ МОВ У ПОЕТА?

Олександр Глотов,

доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, algall@ukr.net

Будь-яке не-мононаціональне середовище породжує соціальну ієрархію мов, яка відбивається у літературному процесі. Використання нерідного каналу комунікації як засобу створення певної художньої дійсності призводить до формування іншої творчої свідомості.

У переважній більшості перехід на іншу мову легше відбувається під час написання епічних текстів, тому що специфікою цього роду літератури є використання «чужого слова»: опису зовнішніх явищ, мовлення персонажів. Авторська самосвідомість ховається за шаблонами епічного дискурсу або персоніфікацією індивідуального мовлення, не потребуючи самовиявлення. Тому прозаїки-білінгви Володимир Набоков, Мілан Кундера, Андрій Макін, Чингіз Айтматов, Василь Биков, володіючи другою мовою від народження, застосовували її без труднощів адаптації, оскільки прозаїчний текст не потребує інтимно-особистісного втручання, яке вимагає абсолютного володіння мовою.

Двомовність поетична є в історії світової літератури винятком. Легенда про літератора XV століття Алішера, який чагатайською мовою писав такі ж досконалі ліричні вірші, як і мовою фарсі, не підлягає верифікації через велику темпоральну відстань. У літературі новітнього часу Набоков провів експеримент, видавши декілька віршів англійською, але безуспішно, Йосип Бродський, пишучи есе англійською, не ризикнув перейти на неї у поезії. Тарас Шевченко писав російською повісті, але в історії літератури залишився українським поетом. Євген Гребінка, український романтик, досягнув певного результату в російській псевдо-сентиментальній ліриці. Марко Вовчок, будучи росіянкою, прославилася українською прозою, однак у прозі російській не набула такої популярності.

Юний поет Леонід Кисельов незадовго до смерті встиг перейти з російської на українську у своїй ліриці, створивши прецедент, але не встигнувши досягти значного естетичного рівня. Також посмертно став відомим російсько-український поет Сергій Черняєв. Сергій Лазо, почавши як російський лірик, прославився як автор музики і слів багатьох українських пісень.

І виникає цілком раціональне питання: чому перехід на іншу мову для прозаїка є справою техніки, а для поета – світоглядним переломом, революцією у свідомості? Спробуємо пояснити на прикладі персонажа літературного твору.

1670 року французький актор та директор театру Жан-Батист Поклен, відомий у театральних колах як Мольєр, разом зі своїм тезком, італійцем, скрипалем та диригентом Джованні-Батистою Луллі написав твір дуже дивного жанру – «комедія-балет» з назвою «Міщанин-шляхтич» («*Le Bourgeois gentilhomme*»). Музичні та хореографічні компоненти цього дійства у новітній час пробували відновити, але навряд чи адекватно. Комедія була для свого часу кумедною та повчальною, хоча й написаною під замовлення особисто короля-сонця Людовика XIV. У історії літератури від неї залишився один епізод, коли головний герой пан Журден нагло для себе дізнається від вчителя філософії, що «ми можемо висловлювати свої думки не інакше, аніж прозою або віршами». Міщанин, який намагається прилаштуватися до шляхти, вражений глибиною сенсу комунікації, яка йому відкрилася: «Слово честі, я й не підозрював, що от вже понад сорок років розмовляю прозою».

Учні восьмого класу середньої школи, яким я свого часу читав цей діалог, реготали над комічною абсурдністю тексту. А даремно. Тому що для них «проза» - це «загальна назва невіршованих художніх творів у їх співвіднесенні з поезією – віршованими творами», тобто – різновид художньої літератури. І у цьому контексті пан Журден, який намагається поставити себе поруч з Бальзаком та Дюма, звісно, виглядає комічно.

Але має рацію й вчитель філософії 17 століття. Тому що саме поняття «художня література» установилося у Європі не раніше 18 століття. А до цього «багатоманітна область людського слова чітко ділилася на поезію, тобто

словесне мистецтво загалом і прозу, до якої відносили усі нехудожні явища слова». Таким чином, у термінології часів Мольєра, ми й далі у побуті усі «розмовляємо прозою», хочемо ми цього чи ні.

А письменник – це той, хто створював тексти, які від першого погляду відрізняються від повсякденної «прози», як перш за все формою, так і змістом. «Поетична мова», тобто форма, включала у себе і «особливу лексику («поетичні слова»), і своєрідну фразеологію (зокрема чітко розроблену систему «постійних» тропів), і характерні синтаксичні риси (наприклад, так звані стилістичні фігури), і, нарешті, сувору організацію ритмічних та фонічних явищ».

Це вже глибоко потім «письменник опиняється в одному ряду з будь-якою людиною, яка пише». Як зараз перший-ліпший блогер-лихослов вважає себе досвідченим журналістом на тій підставі, що у нього півтори тисячі «фоловерів», постійних читачів. Але у період «золотого століття» літератури «мистецтво слова» – це «перш за все у буквальному значенні цього поняття – ...мистецька обробка словесного матеріалу». Тобто – оті самі «поетичні слова», «постійні тропи» і решта прикрас. Є вони – є література. Немає їх – залишається та сама проза, якою розмовляв пан Журден.

Не претендуючи на вирішення одвічної філософської проблеми походження поезії, зупинимося на постулаті Мартіна Гайдеггера, автора так званої «мовної революції»: «художнє творіння відкрито сповіщає про інше, воно є прозрінням іншого: творіння є алегорією...творіння є символом». Таким чином, текст без так званих «художніх засобів» – це текст взагалі, будь-який текст: науковий, розмовний, журналістський тощо. Текст з цими засобами вже претендує на те, щоби вважатися поезією.

Тож поет, який наважився на або перехід на іншу мову, або на паралельне існування у його свідомості двох мовних систем, ризикує якістю однієї з них. Нерідна мовна структура у всесвіті поетичного слова може набути статусу підпорядкованості. Творчий досвід сучасних поетів засвідчує правоту Йосипа Бродського, який сказав, що «поет завжди знає, що не мова є його інструментом, а він – засобом мови до продовження свого існування».

Література

1. Глотов О. (2021). Професія – поет. *Українська літературна газета*, 4 (296), 26.02.2021
2. Костенко Г.М. (2011). *Від Конрада до Набокова: білінгвізм та бікультурність як творчий імпульс*. Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. – 407 с.
3. Мазепа Н. (2010) *Білінгвізм. епізод чи тенденція?* (сучасна українська російськомовна поезія). Слово і Час. 2, 2010.

ПОЕЗІЯ ЛЮДМИЛИ ГОРОВОЇ У СВІТЛІ МЕДАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Наталія Коробкова,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, korobkova-onu@ukr.net

Постановка проблеми. Аспекти інтермедіальної компаративістики в сучасному українському літературознавстві знайшли своє теоретичне осмислення та практичне вивчення в працях Лесі Генералюк, Григорія Клочека, Дмитра Наливайка, Світлани Маценки, Наталі Мочернюк та ін. Повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року спричинило миттєві художні реакції, зазвичай оформлені у форматі мережевої поезії, онлайн-перформансів, численних прямих етерів тощо. Доволі швидко в паперовому вигляді світ побачили книга «Весна озброєна. Антологія воєнної лірики» під редакцією М. Сідоржевського, збірка поезій «Сію тобі в очі» Людмили Горової, збірка комбатантської поезії «Тільки не пиши мені про війну» Павла Вишебаби та ін. Прикметною є інтермедіальна природа цих творів, відкритість до діалогу з читачем їхніх авторів.

Мета дослідження полягає у вивченні міжмистецької взаємодії як чинника художнього світу поезії Людмили Горової на прикладі замовляння «Сію тобі в очі».

Виклад основного тексту дослідження. Людмила Горова є авторкою не лише лірики, але й прози, пише для дітей. Як зізналася сама авторка в інтерв'ю